

SUÇ VE CEZA KAVRAMLARI BAĞLAMINDA NASREDDİN HOCA FIKRALARININ TAHLİLİ*

The Analysis of Anecdotes of Nasreddin Hodja In The Context of the Concepts Crime and Punishment

Doç. Dr. Ebru ŞENOCAK**
Dr. Ferhat ÖZMEN**

ÖZ

Suç ve ceza kavramları, insanlık tarihiyle birlikte anılır ve ceza hukukunun temelini oluşturur. Cezalandırılan eylem şeklinde tanımlanan suç töreye, ahlaka ve yasalara aykırı davranışlar ile ilgilidir. Toplumla zarar veren eylemlerin kaldırılmasını öngören ceza hukukuyla kaosa neden olan birey cezalandırılarak toplum düzeni ve güvenliği yeniden sağlanır. Edebî türler, hayatın izlerini taşıyan kurgusal eserlerdir. Anlatmaya dayalı türler içerisinde ele alınan suç ve ceza konusu, çeşitli yapıtım dolu örneklemelerle bireyi uyuma davet ederken toplum düzenine aykırı davranışlar ve bunların cezalarına dair somut bilgiler verir. Bir tip etrafında anlatılan ve birer kültürel bellek mekânı olan fıkralarda, suç ve ceza olgusu mizah penceresinden işlenir. Fıkralar, gerçek hayatın izlerini taşıyan yaşanmışlıklarla doludur. Kısa fakat yoğun anlatımlı türler olan fıkralar, sorunlu bireyi eleştirirken okuyucuya kendisini görmesini sağlayan bir ayna görevini üstlenir. Fıkra tipleri ana merkezde rol alarak toplumun problemlerini dile getirme, eleştirme, çözümler üretme ve ironik mesajlarla okuyucuyu farkındalığa ulaştırma amacına hizmet eder. Türk toplumunun sosyal gerçekleri ile özdeşleşerek toplumsal bilinçaltının güçlü bir sözcüsü olan Nasreddin Hoca da fıkralarda çok yönlü kişiliği ile kamu düzeninin koruyucusu ve hukukun uygulayıcısı olarak yer alır. Nasreddin Hoca, toplumu rahatsız eden her türlü eylemi, şahsı ya da kurumu mizah penceresinden hiç çekinmeden eleştirir/cezalandırır. Nasreddin Hoca'nın cezalandırıldığı kişiler arasında devlet adamları, hırsızlar ve yöneticiler bulunur. Kimi zaman Hoca'nın eşiği/öküzü de cezalandırılanlar arasında yer alır. Nasreddin Hoca fıkralarında görülen rüşvet, hırsızlık vb. ceza gerektiren olayların alt yapısında Nasreddin Hoca'nın yaşadığı/yaşatıldığı yüzyıldaki tarihî, sosyo-kültürel hayatın izleri vardır. 13. yüzyılda görülen Haçlı savaşları, 1243 Köseadağ savaşının yenilgisi, Moğolların baskısı, devlet yönetiminin bozukluğu vb. tarihi ve sosyal olayların halk üzerinde yarattığı olumsuz etkiler fıkralara da yansıtılmıştır. Anadolu insanının bunalımlarla dolu bu karanlık çağda tutunduğu en büyük dal Hz. Mevlana'nın, Yunus Emre'nin hikmet dolu sözleri, Nasreddin Hoca'nın güldürürken düşündürülen ve eğiten fıkralardır. Söz konusu âlimler sevgi, hoşgörü ve inanç gücü ile halka ulaşarak onlara azim, yaşama sevinci, ayakta durabilme gücü vermeyi hedeflemiş, işlenen suçların son bularak hata yapan bireyin topluma kazandırılması için çaba sarf etmiştir. Nasreddin Hoca fıkralarında tespit edilen suç ve ceza örnekleri O'nun yaşadığı/yaşatıldığı yüzyılın yansımaları olup yazılı hukuk ile sözlü hukukun benzerliğini göstermektedir. Nasreddin Hoca fıkralarında ceza, bireylerin davranışlarına yön vermek/değiştirmek, geç kalan adaleti tesis etmek, toplumsal düzeni korumak, sosyal denetimi sağlamak vb. üzerine uygulanmıştır. Söz konusu cezalar ile karşıt değerlerdeki bireyler eleştirilerek ahlak kurallarını çiğneyen, toplum bütünlüğünü bozan ve yalancı şahitlik eden kötücül tipler cezalandırılmış ve hukuki farkındalık yaratılmıştır. Nasreddin Hoca fıkralarında görülen suç ve cezaların çeşitlilikleri mizah, ironi, kara mizah ve gülme ilişkisine bağlı olarak aktarılan yaşanılan dönemin ekonomik, kültürel, siyasi ve toplumsal bozuklukları eleştirilmiştir. Böylece tekrarlanan hatalar, bozulan düzenin sebepleri sorgulatılarak yöneten-yönetilen açısından bireylerin farkındalığa varması ve doğru yolu bulması hedeflenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Nasreddin Hoca fıkralarında suçlar ve bu suçlara uygulanan cezaları tasnif etmektir. Çalışmada nitel araştırma ve yorum bilim yöntemi kullanılmış ve çeşitli kaynaklarda yer alan Nasreddin Hoca fıkraları incelenmiştir. Nasreddin Hoca fıkralarında sosyal içerikli suçlar (hırsızlık/gasp, mala zarar verme, yalancı şahitlik, iftira atma vb.) ve devlete karşı işlenen suçlar (görevi kötüye kullanma, rüşvet, zimmete para geçirme, halka zulüm vb.) olmak üzere iki temel suç türü tespit edilmiştir. Söz konusu suçlara karşı dövme/dayak atma, eşiğe bindirme, alaya alma, kınama, hakaret etme, gülme vb. cezai müeyyideler uygulanmıştır. Nasreddin Hoca fıkraları üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, yazılı

* Bu çalışma "Türk Halk Anlatılarında Ödül ve Ceza" adlı doktora tezinden türetilmiştir. Geliş tarihi: 16 Aralık 2020 - Kabul tarihi: 14 Haziran 2022

Şenocak, Ebru; Özmen, Ferhat. "Suç ve Ceza Kavramları Bağlamında Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlihi" *Millî Folklor* 134 (Yaz 2022): 106-118

** Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Elazığ/Türkiye, esenocak@firat.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5443-3504.

** Samsun Üniversitesi Dilmer, Öğretim Görevlisi Samsun/Türkiye, ferhat.ozmen@samsun.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-2969-5726.

hukuk ile sözlü hukukun benzer olduğu tespit edilmiştir. Metinlerde ahlak kurallarını çiğneyen, toplum bütünlüğünü bozan ve yalancı şahitlik eden kötücül tipler cezalandırılarak hukuki farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Nasreddin Hoca, fıkra, mizah, suç, ceza.

ABSTRACT

The concepts crime and punishment are mentioned together with human history, and constitute the basis of criminal law. Crime, which is defined as a punished act, is related to behaviors that are against customs, moral and laws. The individual who causes chaos is penalized with the criminal law that foresees the abolishing of acts that damage the society, and the society order and security are ensured again. Literate types are fictitious works that bear the traces of life. The subject of crime and punishment, which is considered within the types based on narration, invite the individual towards harmony with various examples full of sanctions, giving concrete information on behaviors that act in violation of social order and their punishments. The crime and punishment phenomena are mentioned through humor in anecdotes described around a type. Anecdotes are full of lived phenomenon that carry the traces of real life. Being a type that is concise yet full of intense narration, anecdotes criticize the individual and thus act as a mirror that enables the reader to see himself/herself. Anecdote types take a role at the main center, serving to the purpose of pronouncing and criticizing the problems of the society, generating solutions and taking the reader towards realization with ironical messages. Anecdotes are also a place of cultural memory. Nasreddin Hodja, who was a strong spokesman with multiple personality for the social subconscious identifying with the social realities of Turkish society, was often the guardian of public order and the enforcer of the law in his anecdotes. Nasreddin Hodja criticizes/punishes any actions that disturb the community without hesitating through the perspective of humor. Among those he punished, there are judges, statesmen, thieves, rulers as well as donkeys/oxen. In the background of punitive events seen in Nasreddin Hodja's anecdotes such as bribery and theft, there are traces of historical and socio-cultural life of the century when Nasreddin Hodja lived/was cherished. The negative effects of historical and social events on the public such as the Crusades of the 13th century, the defeat in the Köseadağ War in 1243, the pressure of Mongols, the disorder of the state governance, etc. were also reflected in the anecdotes. The greatest basis that Anatolian people stood on in this dark age full of depressions were the wisdom-filled words of Hz. Mevlana and Yunus Emre and the anecdotes of Nasreddin Hodja that make you think and educate while making you laugh. The aforementioned scholars aimed to reach the people with the power of love, tolerance and belief and to give them tenacity, joy of life and the power to stand, and they endeavored to reintegrate the individual, who made a mistake, into society by ending the crimes committed. The examples of crimes and punishments identified in Nasreddin Hodja's anecdotes are the reflections of the century in which he lived / was cherished, and show the similarity of written law and oral law. Punishment in the anecdotes of Nasreddin Hodja have been imposed on directing/changing the behaviors of individuals, establishing the delayed justice, maintaining social order, ensuring social control, etc. The individuals with opposing values have been criticized with the aforementioned punishments, and the malevolent types who broke the moral rules, disrupted the integrity of the society and gave false testimony have been punished and legal awareness has been created. While the diversity of crimes and punishments seen in Nasreddin Hodja's anecdotes were being conveyed based on the relationship of humor, irony, black humor and laughter, the economic, cultural, political and social deformities of the period lived in have been criticized. Thus, the aim is to raise awareness of individuals and enable them to find the right way in terms of governing-governed, by questioning the reasons for the repeated mistakes and the disrupted order. The purpose of this study is to classify the crimes and penalties in the anecdotes of Nasreddin Hodja. In this study, qualitative research method and hermeneutics method are used and also it is also analysed from Nasreddin Hodja anecdotes in various sources. Two basic types of crimes were identified in the anecdotes of Nasreddin Hodja; crimes with social context (theft/extortion, damaging property, perjury, slander, etc.), and crimes against the state (misconduct, bribery, embezzlement, cruelty towards public, etc.). Criminal sanctions like tattooing, riding on donkey, ridiculing, condemnation, insulting, laughing, etc. were applied against these crimes. As a result of the investigations on the anecdotes of Nasreddin Hodja, it is seen that written and oral laws were similar. In the texts, legal awareness was raised by punishing evil types who violated ethical codes and the integrity of society and did perjury.

Keywords

Nasreddin Hodja, anecdote, humor, crime, punishment.

Giriş

İnsanlık tarihiyle eş anlamlı olan suç ve ceza olgusu, ceza hukukunun temelini oluşturur. Suç kavramı üzerine çeşitli bilim dalları farklı açıklamalar yapmış ve her bir disiplin bu kavramı değişik biçimde tanımlamıştır.

“Kriminolojiye göre suç, toplumsal normlardan bir tür kopuştur; psikolojiye göre ise bir hareket bozukluğudur. Hukuksal bakımdan suç, ceza normlarıyla korunan bir hukuksal değer ihlalidir. Her suç bir hukuksal değeri ihlal eder. Hukuk düzeni, suç niteliğindeki eylemleri ceza tehdidiyle yasaklayarak hukuksal değerlerin ihlalini engellemeye çalışmaktadır.” (Ercan 2009: 107).

Modern hukuka göre suç, ‘*cezalandırılan eylem*’ olarak algılanmaktadır. Ceza hukukunun temelini oluşturan bu kavram etrafında yasalar çıkartılmış, eylemi gerçekleştiren kişilere ceza verilirken suçun işlenmesini engellemek, suçtan caydırmak gibi hedefler gözetilmiştir. Töreye, ahlaka ve yasalara aykırı davranışın suç ile karşılanması, ceza sisteminin doğmasına neden olmuştur. Ceza, “*Arapça bir sözcük olup iyi veya kötü anlamlarına gelir, ödül yerine de kullanılır. Türkçede yalnız kötülüklerle karşılık verme anlamını taşır. Latince de ceza sözcüğüne karşılık olan ‘poena’ kelimesi, azap, ıstırap, elem ve vicdan azabını karşılar.*” (Arık 1995: 5). İnsanlık tarihi boyunca suçun olduğu her yerde mutlaka ceza bulunur. Kamu düzenini/kozmosu sağlamaya yönelik uygulanan cezalarda kanunların ya da kültürel değerlerin gerekleri vurgulanır. “*Toplumsal yapının belirleyici unsuru olan kültürel değerler, sosyal baskı fonksiyonuyla, duygu ve davranışların kontrol edilerek olumsuz olaylarla karşılaşmama hedefinde, denetim mekanizması görevi yüklenir.*” (Öğüt Eker 2017: 52). Nasreddin Hoca fıkralarında Türk toplumunun kültürel hayatı, yaşama biçimi, sosyal normları mizah penceresinden ele alınır. Fıkraların aktarımında mizahi bellek, halk hafızasında önemli bir yaptırım gücüne sahiptir. “*Mizahî bellek, kültürel belleğin önemli yapı taşlarından biridir. Mizahî bellekte yaşatılan kişi, olay ve imgeler, mizah malzemeleri aracılığıyla ülkenin yaşayan kültür tarihidir.*” (Öğüt Eker 2014: 87). Kültürel belleğin bir parçası olan mizahi bellek aracılığıyla devrin suçları ve onlara uygulanan cezalar/yaptırımlar geleceğe taşınır. Nasreddin Hoca fıkralarında suç ve ceza kavramına bağlı olaylar, O’nun yaşadığı ve halk arasında yaşatıldığı yüzyılın olayları çerçevesinde fıkralara yansımıştır. Çünkü fıkralar tarihi, siyasal ve kültürel şartlar kapsamında yeni şartlara uyum sağlayarak toplumsal hayatın eleştirel yönünü ele alır. Hoca’nın yaşadığı devrin tarihsel ve toplumsal olayları, insanları kaosa iterek onlara farklı suçlar işletmiştir. Söz konusu suçlar, Hoca’nın yaşadığı/yaşatıldığı dönem ile ilgilidir.

“Özellikle Nasreddin Hoca-Timur fıkraları dolayısıyla Hoca’nın yaşadığı düşünülen ikinci çağ on beşinci yüzyıldır. Osmanlılar’ın Anadolu’yu tek yönetim altında birleştirme çabaları Yıldırım Bayezid’in 1402’de Timur’a yenilmesiyle duraklamıştır. 1451’e dek süren ‘Fetret Devri’nde Yıldırım Bayezid’in oğulları arasındaki taht kavgaları, Moğolların sömürüsüyle işkenceleri, Anadolu beylikleri arasındaki didişmeler, Bizans ile Avrupalıların Anadolu’nun siyaset çatışmalarına karışmaları Anadolu insanına yine çok karışık, bunalımlı bir zaman yaşattır.” (Karabaş 1981: 241-242).

Nasreddin Hoca, Timur ile aynı dönemde yaşamasa bile daima halkın sözünün temsilcisi seçilmiştir. Fıkralarda Nasreddin Hoca, kara mizah ve ironi ile sosyal ortamın eleştirisini yaparken bireyin/toplumun sorunlarını dile getirmeyi, onları eğlendirerek düşündürmeyi ve eğitmeyi hedeflemiştir.

Toplum içinde yaşama ihtiyacı duyan insanoğlunun belli kurallara riayet etmesi gerekir. Kurallara aykırı davranan bireyler, düzeni bozduğu için cezalandırılırlar. “*Halk hukukuna göre cezalandırma şekilleri toplumun genel kabulleri ve ortak davranış bi-*

çimleri olarak belirlenen örf ve âdetler bağlamında gerçekleşir.” (Dursun 2016: 252). Nasreddin Hoca fıkralarında, toplumsal düzlemde anarşi ve kaosun çıkmasını önlemek, sosyal adaleti sağlamak ve suçluların cezasını vermek için halkın ortak kabullerine göre belirlenen çeşitli yaptırımlar uygulanmıştır. Nasreddin Hoca’ya bağlı olarak anlatılan fıkralarda suçlar ve cezalar, şu alt başlıklar etrafında incelenebilir:

1. Sosyal İçerikli Suçlar-Cezalar

Türk mizahında önemli bir isim olan Nasreddin Hoca, Türk toplumunun sosyal gerçekleri ile özdeşleşerek toplumsal değerlerin/hukukun güçlü bir sözcüsü/savunucusu olmuştur. Koşum’a göre Nasreddin Hoca, hukukun toplumda etkin hâle gelmesine ve toplumsal hafızada yer etmesine gayret eder. Sosyal hayattaki olumsuz olgu ve olayları eleştirerek yanlış hukuk anlayışını düzeltmeye çalışır (2009: 496). Hoca, toplumu rahatsız eden her şahsı/kurumu mizah penceresinden hiç çekinmeden eleştirir/cezalandırır. *“Nasreddin Hoca fıkralarında insanlığın ortak halleri ya da insanı oluşturan haller, toplumsal konular eleştirel bakış açısıyla değerlendirilmektedir.”* (Özdemir 2010: 39). Hoca’nın eleştirdiği/cezalandırdığı kişiler arasında devlet adamları, hırsızlar, yöneticiler hatta Hoca’nın eşeği/öküzü dahi bulunur. Fıkralardaki sosyal içerikli suçlar ve cezalar şu alt başlıklar etrafında ele alınabilir:

1.1. Hırsızlık/Gasp

Alın teri dökmeden emek harcamadan nesnelere sahip olma isteği/arzusu, hırsızlık suçudur. Hırsızlık/gasp, Nasreddin Hoca fıkralarında kurgunun temelini oluşturur. Şimşek’e göre Hoca’nın yaşadığı dönemde sosyal ve siyasi duruma bağlı olarak yaşanan maddi sıkıntılar, hırsızlık olaylarının ortaya çıkmasına neden olur (2018: 148). Hırsızlığa karşı mücadelede Hoca, çoğunlukla suçluları küçük düşürür ve hırsızlık yapanları hayvana benzetir. *‘Getir Cübbemi, Al Semerini’* adlı fıkrada Hoca, eşeğin üzerindeki cübbeyi çalan hırsız eşeğe benzeterek onu alaya alır (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 225). Cübbeyi insana, semeri hırsızlık yapan bireylere uygun gören Hoca, hırsızları hayvan ile özdeşleştirerek hırsızlığın insana yakışmadığını vurgular.

‘Yine Söz Dinlemedin’ adlı fıkrada Hoca, pazardan satın aldığı eşeği yularından tutup evine götürürken arkadan gelen hırsızlardan biri gizlice yuları çözüp eşeği alır, diğeri de yuları kendi başına geçirip Hoca’nın arkasından gider. Hoca, bir anda yanında tanımadığı adamı görünce şaşırıp ona kim olduğunu sorar. Hırsız, annesinin bedduası üzerine eşeğe ancak Hoca’nın kendisini satın almasından sonra insana dönüştüğünü söyler. Hırsıza, *“Bir daha ananın sözünden çıkayım deme!”* diye öğüt veren Hoca, hırsız serbest bırakır. Hoca ertesi gün pazara gider ve satın aldığı eşeği orada görür. Hoca, hayvanın kulağına eğilir: *“Seni köftehor seni! Yine söz dinlemeyip ananı darıltmışsın.”* der (Kabalcı 1991: 133). Fıkroda Hoca insanı, güzel ahlaklı kimse olarak tanımlarken ironik olarak insanlıktan çıkan kişilerin hayvanca davranışlar sergilediğini ima eder. Mal varlığına karşı işlenen bu suçun mağduru olan Hoca; kendi malını kullanan, ondan yararlanan hırsız tahkir ederek cezalandırır. Bu ironik cezada Hoca, özellikle kötü davranışlarını bırakmamakta ısrar eden, ana sözü dinlemeyen ve onu inciten genci, doğru yola teşvik etmeyi amaçlar. Hatta söz dinlemediği sürece eşeklikten asla çıkamayacağını söyler. Farklı bir fıkrada Hoca, pazarda dolaşırken bir eşeğin başında kendi eşeğinin yularını görür ve yanına gidip eşek sahibinin duyacağı şekilde: *“Yahu, yular bizim eşeğin yularına benziyor, fakat eşeğin başı değişmiş!”* der (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 188). Fıkroda, yularının çalındığını bilen Hoca, bilinçli bir şekilde hırsız utandırmaya çalışır. Suçluyu cezalandırmanın yollarından birisi de imalı iletişime (örtük transaksion) başvurmaktır. *“Bireyin aklını ipotek altına alan toplumsal baskılar karşısında ve insanların Yetişkin-Yetişkinine iletişimde bulunamadıkları ortamlarda imalı iletişimde*

bulunmak âdeti bir can simidi olagelmıştır.” (Dökmen 1994: 194). İmalı iletişim, bireyin içinde bulunduğu ortama uygun olarak karşısındakine haddini bildirme, hatasını düzeltmesine yardımcı olma gibi amaçlarla tercih ettiği iğneleyici ya da etkileyici söze dayalı iletişimidir. Hoca, imalı iletişime başvurarak “*Anlayana sivrisinek saz; anlama-yana davul zurna az.*” sözüne gönderme yapmıştır. ‘Kara Karga’ adlı fıkrada Hoca, hırsızın sosyal hayattaki kirli konumuna dikkat çeker. Sabununu gasp eden karga için “*Üzülme hatun! Baksana kuzgunun rengine, kapkara, onun bizim eşyadan daha çok temizlenip paklanmaya ihtiyacı var!*” (Tokmakçıoğlu 2004: 196) demesi, hırsızların kirlenmişliğini sembolik dil ile anlatmaya yöneliktir. Hırsızlığın bir kuş ile sembolize edildiği fıkrada, geçimini başkalarının sırtından sağlayan insanların kendilerini temize çıkarmalarının oldukça zor olduğu vurgulanır. Temizlikte kullanılan sabunla hırsızlığı alışkanlık hâline getirmiş olan bireylerin, kusurlarından arınması gerektiği imlenir. Hoca, hırsız hayvan ile özdeşleştirirken hırsızlık suçunun büyüklüğünü ve affedilemeyeceğini karganın karalığı ile anlatır. Kara renk uğursuzluk, karanlık, yas ve kötülüğü çağırıştırır. Toplumun belli bir kısmında başlayan çürümüşlük kökünden kazanmadığı sürece onu yok oluşun eşiğine götürür. Fıkrada kara/kirlilik kavramları ile cezanın sosyal düzenleyici fonksiyonuna dikkat çekilir. “*Kirlilik düzeni tehdit eder. Onu ortadan kaldırmak olumsuz bir hareket değil, ortamı düzenlemek için gösterilen olumlu bir çabadır.*” (Douglas 2005: 24). Fıkrada Hoca, hırsız karga bağlamında toplumsal düzeni tehdit eden bireyleri cezalandırarak kamusal düzeni korumaya, hukuk bilincinin oluşmasına, suç işlenmesine engel olmaya çalışır ve bireyi/toplumu farkındalığa davet eder. Toplum olma bilincine sahip olan herkes algısını değiştirmeli, kirlenen bilinç katmanlarını özüne dönerek temizlemeli, sorumluluğunu bilmeli, olayları ve kişileri sorgulamalıdır. ‘*Nasıl Olsa*’ fıkrasında Hoca, parasını çalıp kaçan hırsızların ardından koşmak yerine doğruca mezarlığa gider ve eşkıyaları orada bekler. Bunu görenler: “*Hocam, soyguncular şu tarafa kaçtı, sen kabristana gidiyorsun!*” deyince Hoca: “*Nasıl olsa onlar bir gün buraya gelecekler.*” der (Seratlı 2004: 134). Ölüm ötesindeki hayatın suç ve ceza ile ilişkili olduğunun yansıtıldığı fıkrada, dünyada işlenen suçların asla cezasız kalmayacağı vurgulanır. Ayrıca dünya malının dünyada kalacağı hatırlatılarak helal kazancın daha önemli olduğu belirtilir.

Sosyal içerikli suçlardan biri olan hırsızlığa karşı Nasreddin Hoca, suçluları ironik olarak cezalandırır. Hırsızlık suçunu işleyenleri genellikle hayvana benzeterek söz konusu suçun insana asla yakışmadığını vurgular.

1.2. Mala Zarar Verme

Nasreddin Hoca fıkralarında, başkasına ait herhangi bir malı, kullanılmaz hâle getirme ve mala zarar verme suçlarına rastlanılır. Mülkiyet hakkına karşı işlenen bu suçta, bir malın bozulması, kırılması, tahrip edilmesi söz konusudur. ‘*Kıyamet*’ adlı fıkrada Hoca’nın arkadaşları, rızasını almadan kıyamet kopacak bahanesiyle Hoca’nın kuzusunu kesip pişirirler. Soyunup ırmağa girdiklerinde Hoca, kıyafetlerini toplayıp ateşe atar. Kendisine: “*Ne yaptın?*” diye sorduklarında Hoca: “*Yarın nasıl olsa kıyamet kopacak, esvabı ne yapacaksınız?*” diye cevap verir (Seratlı 2004: 98). Fıkrada Nasreddin Hoca, kendi rızası dışında bireyin şahsi malına el koymanın yanlışlığını, ironik olarak verdiği cezayla gösterir. Hoca, fıkrada cezayı bir ölç alma aracı olarak kullanır. “*Cezadan her zaman istenen şey, mağduru tatmin etmektir, yani suçlunun yaptığı fiilden dolayı kefarefet ödemesidir. Bu yüzden cezanın mahiyet itibarıyla başlangıcı, bir kefarettir.*” (Rahimov 2014: 117). Arkadaşlarının elbiselerini yakarak onlara kefarefet ödettiğini Hoca, bu ceza ile helal yiyeceklerin alınması yönünde telkinler verir ve “*Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünyaya, yarın ölecekmiş gibi ahirete çalışın.*” hadis-i şerifini hatırlatır. Her birey ahiret

ve dünya arasındaki dengeyi korumalı, ahiret için yaratıldığını bilerek dünya hayatındaki hatalarından sakınmalıdır. Hak ve hukuku gözeterek yaşamak sonsuz mutluluğa ulaşmak demektir. Nasreddin Hoca bireylerin aykırı davranışlarını, anladıkları dilden cezalandırarak asıl kıyametin adaletsizlikten doğacağını belirtir. ‘*Suçunu Bilir*’ fıkrasında Hoca, tarlasına giren ve ekinlere zarar veren öküzü değnekle kovalar ancak yakalayamaz. Bir hafta sonra o öküzü kağniya koşulu gören Hoca, sopayla hayvana vurmaya başlar. Sahibi “*Ne yapıyorsun?*” deyince Hoca: “*Sen karışma cahil adam, o kabahatini bilir!*” der (Seratlı 2004: 96). Tarım hayatının hüküm sürdüğü toplumlarda tarlaya zarar verme, ceza gerektiren eylemler arasındadır. Ekinleri yiyen ve tarlaya zarar veren öküz, tarımla geçimini sağlayan halk tarafından dövülür. Bir metafor olarak öküz, kuralları çiğneyen ve toplumsal düzlemde kaos çıkaran bireyleri karşılar. “*Tasavvuf düşüncesinde öküz metaforu genellikle yeme, içme, uyku ve cima gibi hayvanî ve nefsanî sıfatlar gibi manaları ifade etmek üzere kullanılmıştır.*” (Ögke 2008: 9). Hoca’nın cezalandırdığı aslında hayvani duyguların esiri olup başkasının malına zarar veren insandan başkası değildir. Fıkroda Hoca, ‘*öküzlükten*’ bir türlü kurtulamayan insanları kast ederek adaleti tesis etmeye çalışır. Saldırganlık, kıskançlık, haset, açgözlülük gibi kötücül nitelikler insanı suça sürükler. Bireyin bu niteliklerden kurtularak kendini disipline etmesi ve ahlak normları etrafında hareket etmesi gerekir. Bireyleri nefsin hâkimiyetinden kurtulmaya çağırın Hoca, ruhların aydınlanmasını amaçlar ve ceza eylemine karşı çıkanlara tepki göstererek hatayı görmezden gelenlerin asıl suçlu olduğunu vurgular. Çünkü toplum düzeninin sağlanmasında her birey, kendisine ve başkasına karşı sorumludur. Farklı bir fıkrada Hoca, Konya’da bir helvacı dükkânına girer ve helvaları izin almadan yemeye başlar. Helvacı, Hoca’ya değnekle vurmaya başlayınca dayağa aldırmayan Hoca bir taraftan helva yer, diğer taraftan da “*Bu ne güzel memlekettir; adama döve döve helva yediriyorlar.*” (Duman 2008: 179) der. Yoksulluk ve sıkıntı dolu yaşama karşı mücadele eden toplumun içine düştüğü durumu canlandıran Hoca, kara mizah içerikli mesaj verir. Parasını veremediği hâlde canı helva çektiği için yiyen Hoca, dayakla cezalandırılır. Yokluğun acısından, can acısını dahi unutarak: “*Bu ne güzel memlekettir; adama döve döve helva yediriyorlar.*” diyen Hoca, hayatın adaletsiz ve acımasız şartlarıyla alay ederek halktan sorumlu devlet adamlarının günahlarını irdeler. Yoksulluk ve sıkıntı dolu yaşamın hüküm sürdüğü toplumlarda sosyal yapıyı düzenleyen kuralların etkisi zayıflayabilir ve bireyler suç işlemeye yönelebilir. Anomi ile ilgili olan bu durumda kuralsızlık ve normsuzluk öne çıkmaktadır. “*Durkheim’e göre anomi dayanışmadan yoksunluktur; değişik sosyal fonksiyonlar, artık sosyal grubun denge ve ahengini korumak bakımından bir arada işlemekten kesilmektedir.*” (Dönmezer 1990: 257). Suçun sosyal düzenle ilişkisini gösteren fıkra, açlık, kıtlık ve yoksulluk gibi olağanüstü durumların mala zarar verme suçuna neden olabileceğini yansıtır. Fıkroda işi kılıfına uydurup hata işleyenlerin, onları cezalandıranları dahi suçlu duruma düşürebileceği vurgulanır. Sağlıklı bir toplum için bireylerin bilinçlendirilmesine ve değerlerin yeniden kazandırılmasına ihtiyaç vardır. ‘*Katırlar*’ adlı fıkrada Nasreddin Hoca, mezarlığın yanından geçen kervanların katırlarını ürkütür ve kervancıların yüklerindeki fincanlar teker teker kırılır. Kervancılar Hoca’yı yakalar, mallarına zarar verdiği için onu adam akıllı döver (Seratlı 2004: 100). ‘*Fincancı katırlarını ürkütmek*’ deyimine kaynaklık eden bu fıkra, insanlara zarar veren eylemlerden uzak durulması gerektiğini vurgular. Bireylerin mülkiyet haklarını ihlal eden ve onların mallarını kullanılamaz duruma getiren suçluların asla cezasız bırakılmayacağını imler. Fıkralarda mala zarar veren bireyler, elbiseleri yakılarak ve dayak atılarak cezalandırılır. Cezaların amaçları, bireylerin davranışlarına

yön vermek/değiştirmek, geç kalan adaleti tesis etmek, toplumsal düzeni korumak ve karşıt değerdeki bireyleri eleştirmektir.

1.3. Alkol Kullanma

İslamiyet'in bir gereği olarak yasaklanan alkol kullanımı, Türk tarihinin çeşitli devrelerinde yasaklanmış ve bu yasağa uymayanlar cezalandırılmıştır. Osmanlı padişahı IV. Murat ile özdeşeşen söz konusu yasağ, mizahın konusu yapılmış ve Bekri Mustafa gibi içki dükünü fıkrâ tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hoca'nın '*Hesap*' adlı fıkrasında alkol kullanan bireyin cezalandırılması anlatılmaktadır. Fıkırada Hoca ile birlikte oturan Bey'in huzuruna bir sarhoş getirilir. Bey, sarhoşa ceza olarak üç yüz sopa vurulmasını emreder. Bu cezaya Hoca güler; Bey, Hoca'ya niçin güldüğünü sorunca Hoca: "*Ya sen sayı bilmiyorsun, ya da hiç dayak yememişsin Bey'im!*" der (Seratlı 2004: 106). Fıkırada, suçluya uygulanan cezanın suç ile orantılı olması gerektiği vurgulanır. Ceza hukukunun önemli ilkelerinden birisi olan suç-ceza orantısına dikkat çekilir. Ağır/orantısız ceza, adaletsizlik yaratacağından daha sonraki zamanlarda suçlu veya yakınlarını, suçü tekrar işlemeye sevk edebilir ya da suçluda ağır fizyolojik hasarlara yol açabilir. Fıkırada Nasreddin Hoca, ceza veren beyi orantılı ceza vermesine dair uyarırken adaletin önemini vurgular.

Değerlendirilen fıkrada içki içen bireylerin yasağı umursamadığı görülür. Suçluların bu tavrı yaptırımların ortaya çıkmasına ve yasa uygulayıcılarının alkollü bireyleri dayakla cezalandırmasına neden olur.

1.4. Yalancı Şahitlik/Tanıklık

Bireylerin gerçeğe aykırı beyanda bulunması yalancı şahitlik/tanıklıktır. Bu durum, modern hukukta ve İslam hukukunda suç olarak kabul edilir. Adaletin yerine getirilmesini engelleyen/yalancı şahitlik eden insanlara karşı Nasreddin Hoca fıkralarında farklı cezalar uygulanır. '*Yalancı Şahit*' adlı fıkrada Hoca ile birlikte oturan Kadı'nın huzuruna yalancı bir şahit getirilir. Kadı adama, Hoca'nın eşeğine ters bindirilerek şehri dolaştırma cezası verir. Adam yine aynı suçtan mahkemeye çıkarılınca mübaşirler Hoca'nın eşeğini almaya gider. Hoca: "*Varın herife söyleyin; ya bu zanaattan vazgeçsin, ya yanunda bir eşeğ bulundursun!*" der (Seratlı 2004: 149-150). Suçluyu aşağılamak ve onu utandırmak amacıyla uygulanan bu ceza, Ortaçağ Türk devletlerinde uygulanan cezalar arasında yer alır. Kanat'a göre suçlunun eşeğe bindirilerek cezalandırılması onun aşağılanması ve utandırılması demektir. Fıkırada eşeğe bindirilen, kent sokaklarında suçü ilan edilerek teşhir edilen bireyin aynı suçü bir daha işlememesi amaçlanır (2013: 34). Halk hukukunun bir uygulamasının görüldüğü cezada, yalancı şahitliğin ne kadar büyük bir suç olduğu anlatılır. Nitekim Kuran-ı Kerim'in "*Ey iman edenler! Hak üzere durup adaleti yerine getirmeğe çalışan hâkimler ve Allah için doğru söyleyen şahitler olun.*" (Nisa, 4-135) ayetinde de yalan beyandan uzak durulması gerektiği emredilir. Söz konusu fıkrada aynı zamanda suçluların pişkinliğine ve cezanın caydırıcı ol(a)madığına vurgu yapılır. Ceza, istenmeyen davranışı ortadan kaldırmaya yönelik uygulanmalıdır. Eşeğe bindirme cezası, yeterli olmadığı için akıllanmayıp aynı suçü tekrar işleyen yüzüz insanlara daha ağır cezalar verilmelidir.

Bazı fıkralarda yalancı tanıklığın toplumda ve hukukta büyük bir sorun olduğu vurgulanır. Bir gün tanıdığı kişi Hoca'yı yalancı şahitlik yapmaya razı eder. Mahkeme-
de davacı, davalıdan buğday alacaklı olduğunu söyler. Kadı, Hoca'ya sorunca: "*Evet, davacının bu adamdan arpa alacağı vardır.*" der. Davacı, "*Efendi yanıldı, buğday diyecekti.*" der. Hoca hiç aldırmadan "*Yalan olduktan sonra ha buğday olmuş ha arpa, ne fark eder?*" der (Kabalcı 1991: 174). Ceza hukukunda suçlunun adil bir şekilde cezalandırılması için görgüsüne ve bilgisine başvurulan tanıkların gerçekleri söylemesi ge-

rekir. Aksi takdirde adil yargılama gerçekleşmez ve ceza hukukunun işlevleri ortaya çıkmaz. Ceza hukuku ‘cezalandırıcı’ ve ‘koruyucu’ olmak üzere iki işleve sahiptir. Birincisi, suç işlendikten sonra suçluyu cezalandırmakla ikincisi, suçluların cezalandırılması suretiyle diğer bireylerin suça yönelmesini engellemekle ilgilidir ve bunlar birbirini tamamlar niteliktedir (Demirbaş 2016: 50). Fıkırada Hoca, yalan beyanın bir hükmünün olmadığını vurgulayarak ceza hukukunun işlevlerine karşı hukuki farkındalık oluşturur. Toplumsal barışı sağlamaya yönelik yürütülen adalet sisteminin sağlıklı işlenmesi gerektiğini vurgular.

1.5. Ahde Vefasızlık

Sözünde durmama şeklinde tanımlanan ahde karşı vefasızlık, toplumsal hayatta insan ilişkilerine zarar verir ve bireylerin birbirlerine karşı güvenini yok eder. Sosyal kontrolü sağlamak ve bireyler arası ilişkileri düzenlemek adına, ahde karşı vefasızlık sergileyen insanlar cezalandırılırlar. ‘Yelinizi Keserim’ adlı fıkrada, Hoca’yı Ramazan ayı içinde bir köye imam tutarlar ancak köylüler Hoca’nın ücretini vermez. Hoca da: “Ücretimi vermezseniz sizin rüzgârınızı keserim, harman savuramazsınız!” der. Köylüler Hoca’yı umursamaz. Hoca harman yerine bakan tepeye bir hasır gerer. Yel esmez olur, köylüler harman savuramazlar (Seratlı 2004: 148-149). ‘Ahde vefa’ borçlar hukukunda önemli bir ilkedir ve bu ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalmak gerekir. Sözüne sadık olmak ve hak yememek konulu mesajların verildiği fıkrada Hoca, kul hakkının önemine dikkat çeker. “*Hak Teâlâ sahibinin hakkını el ile alamazsa, yel ile alır.*” sözüne gönderme yapılarak hak kavramının ne kadar önemli olduğu vurgulanır. Ahirette bütün günahların affedileceği ancak kul hakkının affedilmeyeceği Hoca’nın vermek istediği mesajlardandır. Ahde karşı vefasızlık, sosyal hayatta bireyler arasındaki ilişkilere ciddi zararlar verir. Nasreddin Hoca, toplumda güveni tesis etmek ve sosyal kontrolü sağlamak amacıyla sözünde durmayanları kendi usulünce cezalandırarak kamu düzeninin savunucusu olur.

1.6. Onur, Şeref ve Haysiyete Karşı İşlenen Suçlar

Yasalar önünde eşitlik ilkesi gereğince her birey, içinde yaşadığı toplumun şerefli bir üyesidir ve toplumda onurlu bir şekilde hayat sürme hakkına sahiptir. İroniyi bir silah gibi kullanan Hoca, fıkralarında bu hakkı çiğneyen, bireylere hakaret eden ve onları küçük düşürmeye çalışan kişi/kişileri acımasızca cezalandırır. Hoca’nın bir fıkrasında muzip biri, Hoca ve eşeğini kast ederek: “*Aman Hocam, iki kardeş nereden gelip nereye gidiyorsunuz?*” diye sorar. Kendisini eşek yerine koyan adama Hoca: “*Aman efendim, bunu bilmeyecek ne var, ağabeyimizin geldiğini duyduk, biz de onu karşılamaya geldik.*” cevabını verir (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 184). “*Gülünç, ortaya ansızın değil, kıyaslamanın oluşturduğu haz serbestleşmesi ile aşamalı olarak ortaya çıkar.*” (Freud 2012: 240). Fıkırada, kendisini eşek yerine koyan komşusunu sözün gücüyle cezalandıran Hoca, onun da eşek olduğunu vurgular. Fıkırada, akıl ve söz ile girilen düelloyu Nasreddin Hoca kazanır ve mizah ile kendisini üstün gösterir. Bir anlamda komşusunu kendi silahı ile vuran Hoca, mizah yaratmadaki gücüyle onur, şeref ve haysiyetinin incitilmesine engel olur. Mizah alayı, çeşitli dil oyunları vesilesiyle kullanır. Ancak, alayın kendisini en çok hissettirdiği ve kişiyi en çok yıprattığı sanat, zekâ ürünü olan ironidir. İroninin yöneltildiği kişi, aynı kuvvette ironik bir cevap veremezse, fıkrayı dinleyenlerin acımasız kahkahalarının hedefi olur. Gülmecede bir kişinin/toplumun yanlış ile alay edilir, genellikle ince alay (ironi) biçiminde olur. Bazın mesajın önemi, şakayla birlikte ironi yapılarak verilir. “*İronilerin ortak özelliği doğrudan anlaşılmasından kaynaklanan bir ayrıcalıktır. Bu yüzden adı geçen konuşma biçimi, sıradan ve hemen anlaşılın konuşma biçimlerini hor görür.*” (Kierkegaard 2004: 228). Nasreddin

Hoca pek çok fıkrada suçlu bireyleri ironik olarak cezalandırır. İronistin başvurduğu metodu “*çıkarmadan ziyade yeniden betimleme*” şeklinde ifade eden Rorty, mantığı diyalektiğe yardımcı olarak düşünür (1995: 120). Nasreddin Hoca, mantıklı ve ironik söylemleriyle hedeften vurarak suça meyli ortadan kaldırıp bireyleri şifalandırır. Birbirinden hoşlanmayan ve karşı karşıya geldiklerinde onur, şeref ve haysiyete karşı suç işlemeye çalışan kişiler, Hoca'nın cezalarından asla kurtulamaz. Fıkırada Padişah, Hoca'nın kendisi ile alay ettiğini duyunca onun onurunu zedelemek için vezirlerine şık, güzel bayram kıyafetlerini, Hoca'ya da eşek çanını hediye eder. Padişaha teşekkür eden Hoca, padişahın bayramda giydiği elbiseyi, kendisine vermesinin büyük bir lütf olduğunu söyler (Özkan 1999: 46). Fıkırada Hoca, hazırcevap ve laf altında kalmayan kişiliğiyle kendisine gülünmesini engeller. Padişahı söylem gücüyle cezalandırarak şahsına yapılan saldırıyı lehine çevirir.

Değerlendirilen fıkralarda mizah penceresinden bireyin onur, şeref ve haysiyeti ile oynanmaması gerektiği vurgulanır. Yöneten ve yönetilen fark etmeksizin bütün bireylerin, içinde yaşadığı toplumun şerefli bir üyesi olarak onurlu bir hayat sürme hakkına sahip olduğu telkin edilir.

1.7. İftira Atmak

Bireye suç isnat etme, herhangi bir hukuki dayanak olmadan ona suç, kusur ya da günah kabul edilen eylemi, sözü veya niteliği yükleme iftira kavramıyla açıklanır. İnsan onuruna ciddi zarar veren ve insanlar arasında dayanışmayı ortadan kaldıran iftiraya karşı bütün toplumlarda çeşitli ceza mekanizmaları işletilmiştir. Nasreddin Hoca'ya bağlı anlatılan bazı fıkralarda masum bireylerin suç ile itham edildiğine ve onlara iftira atıldığına rastlanır. Temel kurgunun ‘*imkânsızlık*’ üzerine oluşturulduğu ‘*Şıkır Şıkır Akçeler*’ adlı fıkırada işlemediği bir suçtan dolayı Kadı'nın huzuruna çıkartılan bireyin durumu anlatılır. Yakasından tuttuğu adamı Hoca'nın huzuruna getiren müşteri: “*Kadı Efendi, bu adam rüyamda benden şıkır şıkır yirmi akçe aldı. İstiyorum, vermiyor.*” diyerek adamdan şikâyetçi olur. Hoca rüyada yirmi akçe alan adamı yanına çağırır ve kendisine yirmi akçe vermesini söyler. Hoca, çekmeceye akçeleri koyarken diğer adama: “*Al bakalım şu şıkırtıları.*” der (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 208-209). Böylece iftira atan adamı alaya alarak cezalandırır. “*Alayda farkettilmeme, işin hüneri sayılmıştır. Anlaşılan bir alay, şaka diye gösterilip hoşgörüyü sağlanılmaya çalışılır.*” (Öngören 1983: 40). Fıkırada Hoca, kendisini zeki sanan adamdan daha üstün olduğunu ispatlar-ken haklıyı haksızdan ayırt eder, taraflar arasındaki anlaşmazlığı sonlandırır ve Kadı rolüyle bir hukukçunun nasıl olması gerektiğini mizah-gülme ilişkisiyle anlatır. Bergson'un “*uyumsuzluğa karşı verilen toplumsal ceza*” (Bergson 1996: 19) şeklinde tanımladığı gülme, kişiyi alaya alırken davranışının yanlışlığına dikkat çeker. Ayrıca, suç sabit olmadan ceza verilemeyeceğini imleyen Hoca, somut delillere dayanmadan uygulanan cezaların geçersiz olacağını telkin eder. “*Ceza, öncelikle işlenmiş bir suçun varlığını gerektirir; yani suçsuz ceza olmaz.*” (Hafizoğulları 1987: 199). Rüyaı görenin eyleminden habersiz olan kişi, sözlü olarak zan altında bırakılır fakat bu durum bireyin ceza görmesi için yetersizdir. Gerçek hayatın sorunlarını yine bu hayatın gerçekleri ile çözen Hoca, meselelerin özelliğine göre çözüm üretir. “*Nasrettin Hoca, ‘uyanık’ bir tiptir; bu nedenle adaletsiz durumları ya da olayları fark edendir.*” (Uğur Çerikan 2018: 26). Masum bireyleri kötülerin tuzağından kurtaran Hoca, adaleti sağlayarak hakkı hak edene verir, inandırıcı ve esnek çözümlerle insanları içine düştüğü çıkmazdan kurtarır.

2. Devlete Karşı İşlenen Suçlar-Cezalar

Siyasal bir organizasyon olan devlete karşı işlenen suçlar, kamu düzenini bozmaya yönelik gerçekleştirilir ve bütün toplumlarda devletin korunması ve devamlılığını engelleyen bu suçlara karşı çeşitli cezalar/yaptırımlar uygulanır. Nasreddin Hoca fıkralarında devleti temsil eden bireylerin/kurumların suç işledikleri ve bu suçlarından dolayı cezalandırıldıkları tespit edilmiştir. Fıkralarda devlete karşı işlenen suçlar, şu alt başlıklar etrafında değerlendirilebilir:

2.1. Görevi Kötüye Kullanma

Görevini kötüye kullanma, kamu görevini yürütmekle yükümlü kişilerin görevini hakkıyla yerine getirmemesi, eylemlerinde tarafsızlık, dürüstlük, güvenilirlik gibi değerlerden uzaklaşmalarıdır. Fıkralarda kamu görevlileri arasında padişah, kadı, subaşı, hâkim, imam vb. adli ve idari birimlerde görev alan bireyler yer alır. Bu bireyler arasında görevinin gereklerini yerine getirmeyen ve insanları mağdur eden kişiler, Nasreddin Hoca tarafından cezalandırılır. *'Tokatın Bedeli'* adlı fıkrada Hoca, görevini kötüye kullanan, taraflar arasında eşit davranmayan ve suçluyu kayıran kadıya fiziksel yaptırım (tokat atma) uygulayarak (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 197-198). Adalet dağıtmakla görevli kadının görevini kötüye kullanması, devletin güvenilirliğine zarar verir. Fıkra Kadı, yakınına karşı uyguladığı subjektif kararı sonrası Hoca'nın tokadıyla karşı karşıya bırakılır. Kadılar davacının/davalının menfaatini eşit bir şekilde gözetmelidir. Fıkralarda kadı, adam kayırdığı ve görevi kötüye kullandığı için tenkit edilerek mizah penceresi ardında okuyucuda tarafsızlık duygusu uyandırılır.

2.2. Rüşvet

Mesleki yozlaşmanın/yabancılaşmanın bir ürünü olan rüşvet suçu, sosyal hayatta kaosun ortaya çıkmasına ve devlet sisteminin hızlı bir şekilde çökmesine neden olur. Kamu görevlisinin aykırı bir işi yapması/işin gereğini yapmaması hususunda karşıdaki kişi ile olan anlaşmada sağlanan menfaat/rüşvet, Nasreddin Hoca fıkralarında sık işlenir. *'Bal Çömleği'* fıkrasında Nasreddin Hoca, mahkemedeki işini rüşvet yiyerek çözen yetkililere, çamur doldurulmuş çömleğin üstüne bir parmak bal koyarak hediye götürür. Böylece rüşvetle iş yapan Kadı'nın, büyük bir suç işlediğini anlatır (Kurgan 1986: 51). Nasreddin Hoca fıkralarında görevini yerine getirmeyen Kadı'ların ve toplumda düzeni bozan kişilerin hataları eleştirilip bir mercekla büyütülerek soruna dikkat çekilir.

2.3. Zimmete Para Geçirme

Yasal olmayan yollardan bireylerin kendi üzerine para geçirmesi/aktarması devlete karşı işlenen suçlar arasında yer alır. *'Yutturacaksın'* adlı fıkrada Akşehir'de görev yapan bir subaşının, zimmetine para geçirdiği için cezalandırılması anlatılır. Timur, kısa sürede zengin olan subaşının paraları çaldığını düşünür ve hesap defterini yırtarak subaşına yedirir. Sonra da vergi toplama işine nezaret etme görevini Hoca'ya verir. Subaşının başına gelenleri gören Hoca, kendisine de aynı cezanın verileceğini düşünerek vergi hesabını pidelerin üzerinde yapar (Seratlı 2004: 138). Fıkra Hoca, Timur'un, ön yargıya dayalı olarak verdiği cezanın yanlışlığını/hazımsızlığını mizahi yollardan ona anlatmaya çalışır.

2.4. Halka Zulüm

Herhangi bir kişi ya da gruba kötü davranma, aşağılama ya da işkence uygulama, zulüm kavramıyla ilgilidir. Yöneticilerin/devlet başkanlarının idare etmekle sorumlu olduğu halka iyi davranmaması ve haktan/adaletten ayrılması, zulmün ortaya çıkmasına neden olur.

Nasreddin Hoca fıkralarında halka çeşitli yollarla haksız ve ağır işlemler yapan yöneticiler, alaya alınarak cezalandırılır. Özellikle Hoca ile Timur'un karşılaşmalarının

anlatıldığı fıkralarda Anadolu halkına ağır zulümler yapan Timur, mizahî bir üslupla eleştirilir/cezalandırılır. Hoca'nın Timur'a iktisadî değer biçtiği '*Peştamala Kırk Akçe Paha Biçmiştim*' adlı fıkrasında halka zulüm eden bir yönetici, sözün gücüyle cezalandırılır (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 239-240). Fıkroda Timur'un iktisadi değerini açıklarken sadece peştamalin dikkate alınması "*icraatı kötü olan bir yöneticinin hiçbir değerinin onanmadığını, halkın nazarında beş para etmediğini göstermesi bakımından önemlidir. O, bu sözüyle sosyal ve siyasî açıdan toplumun en yetkili kişisini hiçleştirilmiş, insanların ancak yaptıkları faydalı işlerle var olabileceklerini ima etmiştir.*" (Şimşek 2009: 814). Nasreddin Hoca, topluma faydası olmayan ve görevini hakkıyla yerine getirmeyen, yanlış tutum sahibi bireylerin/yöneticilerin/kurumların karşısında durarak onları eleştirir. '*Neuzibillâh*' adlı fıkrada zulüm eden bir yöneticinin sözün gücüyle cezalandırılması/aşağılanması öne çıkmaktadır. Timur'un Abbasiler döneminde yaşasaydı kendisinin '*Neuzibillah (Allah'a sığınırız)*' ile anılacağını söyleyen Hoca, yönetici konumunda olan bireylerin halka zulüm etmesini eleştirir (Sakaoğlu ve Alptekin 2014: 244). Fıkralarda Timur'un zalimliği, eleştiri kabul etmezliği mizahi bir üslupla anlatılır. Nasreddin Hoca pek çok fıkrada, Timur'u küçük düşürüp eleştirir ve ona üstün gelmeye çalışır. Üstünlük Kuramı'na göre gülmede "*İlgimiz daha çok duygu yönüne kaymakta, eğlence, zafer kazanma duygusu ve galibiyetten dolayı insanın kendi kendini kutlaması söz konusu olmaktadır.*" (Türkmen 1996: 47). Görevini hakkıyla yerine getirmeyen, yetkilerini kötüye kullanan yönetici/Timur karşısında Hoca, iyiliğin, adaletin ve dürüstlüğün sembolü olarak ona üstün gelmeye çalışır.

Nasreddin Hoca fıkralarında bireylerin töreye, ahlaka ve yasalara aykırı davranışlarda bulunduğu/suç işlediği görülür. Söz konusu aykırı eylemleri dolayısıyla bireyler fizyolojik ve psikolojik yaptırımlarla karşı karşıya kalır. "*Nasreddin Hoca, idareci tayfasını eleştirirken onların sadece zalimliklerini değil yetersizliklerini ve akılsızlıklarını da gözler önüne serer. Bu yönüyle esasında topluma 'demokrasi' ve 'liyakat' hatırlatması yapar.*" (Kara Düzgün 2017:142). 13. yüzyılda Anadolu halkının yaşadığı kaos ekonomik, kültürel, siyasal ve toplumsal açıdan ele alınırken düzeni sağlamakla görevli kişiler, yöneticiler sorgulanarak farkındalığa davet edilir.

Sonuç

Ceza hukuku, suçlu bireylerin cezalandırılması, toplum düzeni ve güvenliğinin sağlanmasında önemli bir yaptırım gücüne sahiptir. Suçlu kişinin halk tarafından cezalandırılarak toplumdan dışlanmasına, ayıplanıp kınanmasına neden olur. Bellek mekânı olarak yaşanan dönemin ve değerler dünyasının taşıyıcılığını yapan fıkralarda, sosyal hayatın eleştirel yönleri bütün gerçekliğiyle gözler önüne serilir. Nasreddin Hoca fıkralarında da toplum düzenine zarar veren eylemleri belirlemek ve cezalandırmak konulu örnekler fazladır. Yönetenden yönetilene suçlu olan herkesin eleştirildiği fıkralarda, bireyi suça teşvik eden sosyal ortamın şartları, tarih-sosyal hayat açısından ele alınmalıdır. Nasreddin Hoca'nın yaşadığı dönem, 13. yüzyılın savaş, baskılar ve kötü yönetim ile dolu olumsuzluklarını kapsamakta olup O'nun söylem ve davranışlarıyla toplumsal problemlere dikkat çekilir.

Nasreddin Hoca fıkralarında tespit edilen suç ve ceza örnekleri, yazılı hukuk ile sözlü hukukun benzerliğini gösterir ve ceza hukukunun cezalandırıcı/koruyucu işlevine hizmet eder. "*Yalancı Şahit, Yelinizi Keserim, Tokatın Bedeli*" adlı fıkralarda suç işleyen bireyler bu dünyada cezalandırılarak diğer bireylerin suça yönelmesi engellenir. Hoca'nın '*Nasıl Olsa*' fıkrasında cezalandırma ölüm ötesine/ahirete bırakılır. Toplumun suç işleme düzeyi, siyasî, sosyal, ahlaki ve kişisel duygu değişimlerine bağlı olarak şekillenir. Fıkralarda sosyal içerikli suçlar (hırsızlık/gasp, mala zarar verme, alkol kul-

lanma, yalancı şahitlik, ahde vefasızlık, onur, şeref ve haysiyete karşı işlenen sular, iftira atma) ve devlete karşı işlenen suçlar (görevi kötüye kullanma, rüşvet, zimmete para geçirme, halka zulüm) olmak üzere iki temel suç türü tespit edilmiştir. Söz konusu suç türlerinden sonra dövme/dayak atma, eşeğe bindirme, alaya alma, kınama, hakaret etme, gülme vb. cezai müeyyideler uygulanmıştır. Nasreddin Hoca fıkralarında görülen ceza uygulamaları, bireylerin davranışlarına yön vermek/değiştirmek, geç kalan adaleti tesis etmek, toplumsal düzeni korumak, sosyal denetimi sağlamak, problemleri kökünden kazıyarak büyük hataların oluşumunu engellemek ve karşıt değerdeki bireyleri eleştirmek amaçlarına yöneliktir. Ahlak kurallarını çiğneyen, toplum bütünlüğünü bozan ve yalancı şahitlik eden kötücül tipler cezalandırılarak hukuki farkındalık yaratılır. Fıkralarda Nasreddin Hoca'nın verdiği mücadele, bütün toplumun değerlerine sahip çıkması adına bir haykırıdır. Yüzyıllar boyunca her dönem halkın sesi olan Nasreddin Hoca fıkralarda, suçlu bireylere ironik ve fizyolojik yönlü cezalar vererek bozulan düzenin sebeplerini sorgulatmış, bireyleri farkındalığa davet etmiş ve olumlu/optimist bir dünya modeli egemen kılmaya çalışmıştır.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %50; İkinci Yazar %50.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Anık, Ferda Şamil. "Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar 1 Suçlar ve Cezalar". *Tarih Araştırmaları Dergisi* (1995): 1-50.
- Bergson, Henri. *Gülme*. (Çev. Yaşar Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Demirbaş, Timur. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Douglas, Mary. *Saflık ve Tehlike Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi* (Çev. Emine Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Dökmen, Üstün. *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1994.
- Dönmezer, Sulhi. *Sosyoloji*. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık, 1990.
- Duman, Mustafa. *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası*. İstanbul: Heyamola Yayınları, 2008.
- Dursun, Aysun. *Türk Halk Hukuku*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 2016.
- Ercan, İsmail. *Ceza Hukuku*. İstanbul: İkinci Sayfa Yayınları, 2009.
- Freud, Sigmund. *Espriler ve Bilinçdışı İle İlişkileri*. (Çev. Emre Kapkın). İstanbul: Payel Yayınevi, 2012.
- Hafizoğulları, Zeki. *Ceza Normu Normatif Bir Yapı Olarak Ceza Hukuku Düzeni*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 1987.
- Kabacalı, Alpay. *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca Hayatı Kişiliği Fıkraları*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1991.
- Kanat, Cüneyit. *Ortaçağ Türk Devletlerinde Suç ve Ceza*. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Karabaş, Seyfi. *Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru*. Ankara: Pan Matbaacılık, 1981.
- Kara Düzgün, Ülkü. "Nasreddin Hoca Fıkralarında Siyasal Eleştiri". *Türk Fıkra Kültürü Tanım-Tahlil-Yöntem*. Ankara: Akçağ Yayınları (2017): 139-147
- Kierkegaard, Soren. *Ironi Kavramı*. (Çev. Sıla Okur). Ankara: İmge Kitapevi, 2009.
- Koşum, Adnan. "Bir Hukukçu Olarak Nasreddin Hoca". *21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları (2009): 470-484
- Kurgan, Şükrü. *Nasreddin Hoca*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.
- Ögke, Ahmet. "Mevlana'nın Mesnevi'sinde 'Öküz' Metaforu". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* (2008): 9-22.
- Öğüt Eker, Gülin. "Mizah, Tanrı'dan Bir Armağan mı Yoksa Şeytanın Getirdiği Bir Ceza Yöntemi mi? Sosyal Normların Cezalandırma Yaptırımı Boyutunda 'Sosyal Ceza Olarak' Gülme". *Folklor/Edebiyat* (2017): 49-62.
- Öğüt Eker, Gülin. *İnsan Kültür Mizah: Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah*. Ankara: Grafik Yayınları, 2014.
- Öngören, Ferit. *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*. Ankara: Yonca Matbaası, 1983.
- Özdemir, Nebi. "Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca". *Millî Folklor* 87 (2010): 27-40.
- Özkan, İsa. *Huca Nasreddin Mezelekere (Nasreddin Hoca Fıkraları)*. Ankara: Tika Yayınları, 1999.

- Rahimov, İlham. *Suç ve Ceza Felsefesi*. Ankara: Eko Avrasya Yayınları, 2014.
- Rorty, Richard. *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*. (Çev. Mehmet Küçük-Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Sakaoğlu Saim ve Ali Berat Alptekin. *Nasreddin Hoca*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2014.
- Seratlı, Tahir Galip. *Mizahımızın Üç Ustası/Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa*. İstanbul: Selis Kitaplar, 2004.
- Şimşek, Esmâ. “Yöneten-Yönetilen İlişkilerinde Nasreddin Hoca'nın Tutum ve Davranış Biçimi”. *21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları (2009): 811–824.
- Şimşek, Esmâ. “Hırsızlar ve Hırsızlık Olayları Karşısında Nasreddin Hoca”. *Uluslararası Türk Lehçeleri Araştırma Dergisi* (2018):138-148.
- Tokmakçıoğlu, Erdoğan. *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*. İstanbul: Geçit Kitabevi, 2004.
- Türkmen, Fikret. “Modern Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Yorumu”. *Uluslararası Nasreddin Hoca Bilgi Şöleni (Sempozyum) Bildirileri 24-26 Aralık, İzmir, (Haz. Alev Kâhya Birgül)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları (1996): 47-52.
- Uğur Çerikan, Fidan. “Gözüpek-Sivri Dilli-Uyanık Halk Adamı Tipleme Bağlamında Nasreddin Hoca Fıkralarıyla İle Kemal Sunal Filmlerinin Karşılaştırılması”. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi* (2018): 22-33.